
Kapitola 9: **Literatura a knižní trh v Brně**

Kapitola 9: Literatura a knižní trh v Brně

Odvětví literatura patří mezi tradiční odvětví zahrnující činnosti nakladatelů a vydavatelů periodických i neperiodických publikací, jejich distribuci, činnosti knihoven a archivů a další přidružené činnosti související s vydáváním publikací. Do tohoto odvětví se zároveň řadí překladatelé a tlumočníci.

Velký rozvoj v této oblasti nastal po roce 1989. Ve studii o sociálně ekonomickém potenciálu kreativních a kulturních průmyslů v ČR, kterou zpracoval Institut umění, nalezneme ukazatele, které svědčí o stoupající tendenci posledních let. Navzdory rozvoji internetu a elektronických médií vzrostl v ČR počet nakladatelství i počet vydaných titulů. Při filtrování databáze knihoven v městě Brně byl zase jasný úbytek těchto institucí – z původních 250 knihoven zaniklo 162. Většina z nich byla buď interního charakteru (podnikové knihovny) nebo byly sloučeny pod jiné instituce.

Brněnská nakladatelství sbírají mnoho českých i světových literárních cen – nakladatelství například **HOST** získalo za své nakladatelské počiny několik cen Magnesia Litera, cenu Jiřího Ortena, cenu Lidových novin, Výroční cenu evropského designu - ED-Awards, Drážďanskou cenu lyriky a další. Za zmínku stojí i nakladatelství **Větrné mlýny**, které se zaměřuje především na divadelní literaturu a vydávání kulturní revue RozRazil. Cenu města Havlíčkova Brodu za šíří edičního záměru a za kvalitu obdrželo nakladatelství **Atlantis**, které vzniklo z podnětu mladých brněnských disidentů. Brno je také rodištěm světznámého spisovatele Milana Kundery. O tom, že literatura má v Brně svoji tradici, svědčí řada festivalů a akcí, například největší festival svého druhu v ČR **Měsíc autorského čtení** (jehož organizaci zajišťuje právě nakladatelství Větrné mlýny) nebo festival **I kráva má svojí knihu**. Jednou z aktuálních význačných autorek je **Kateřina Tučková**, která je literární autorkou beletrií, ale i odborných publikací. Její přesah sahá až do výtvarného umění. Je zakladatelkou sdružení ARSkontakt, které pořádá velké výstavy i v zahraničí.

Obec překladatelů¹ uvádí, že v České republice je tristní situace podmínek práce překladatelů. Průměrně se dostává překladateli 150 Kč za normo stranu, což vychází zhruba 35Kč/1hod (doporučeno je min. 190Kč/1h). Z evropské analýzy překladů a překladatelů vyplývá, že se v České republice není možno živit uměleckým překladem a vždy se jedná jen o doplňkovou činnost k nějaké jiné hlavní. Tato profese kvalitativně trpí a degraduje na volnočasovou aktivitu.

¹ Dostupné na <http://www.obecpřekladatelů.cz/>

9.1 Hlavní aktéři brněnské literární a knižní scény

Čtenář je na poli literární tvorby vnímán jako klíčový aktér – ovlivňuje trh, odvíjejí se od něj ostatní činnosti na scéně, jsou na něm závislí všichni další aktéři v odvětví. Čtenář vytváří poptávku a ovlivňuje nabídku, jeho vkus a jeho rozhodnutí tak zásadně ovlivňují situaci tvůrců. Vždy závisí na konkrétní oblasti knižního trhu a specifické skupině čtenářů, ale v obecnějším kontextu se zdá, že čtenářův zájem, a to nejen zájem čtenářů brněnských, o literaturu výrazně klesá. čtenáři

Co se týče literatury, je **autor** většinou jediným tvůrcem uměleckého díla. Pro čtenáře je tak zásadní osobou, kterou ve spojitosti s literárním dílem vnímá. Profesionálních autorů, pro které je literární tvorba hlavním zdrojem obživy, je nejen v Brně, ale v celé České republice velmi málo. Většina ze současných spisovatelů tvoří spíše v rámci své zájmové činnosti a mají jiné civilní zaměstnání. Někteří úspěšní čeští spisovatelé pak navíc žijí a tvoří v zahraničí. Aby se autor uživil, musel by ročně prodat zhruba 10 000 kusů knih, což znamená pravidelné každoroční vydávání bestsellerů. Přestože právě Brno je rodištěm světoznámého spisovatele **Milana Kundery** nebo domovem mladé talentované spisovatelky **Kateřiny Tučkové**, celkově vnímají zástupci literatury na knižní scéně **nedostatek kvalitních českých autorů**. autoři

Jako spojovací článek mezi autorem a čtenářem vystupuje **nakladatel**, ten zprostředkovává čtenáři samotnou literaturu. Město Brno může být bez přehánění označeno za **významné nakladatelské centrum Česka**. Nenachází se zde sice takové množství nakladatelů jako třeba v Praze, zato se Brno může pyšnit hned několika významnými vydavatelskými společnostmi. Nakladatelé v Brně se navíc specializují především na **současnou beletrii**, která představuje velmi důležitou oblast knižního trhu v rámci celé republiky. Brněnská nakladatelství sbírají množství českých i světových literárních cen – například nakladatelství **HOST** získalo za své nakladatelské počiny několik cen Magnesia Litera, Cenu Jiřího Ortena, Cenu Lidových novin, Výroční cenu evropského designu – ED-Awards, Drážďanskou cenu lyriky a další. Za pozornost jistě stojí i nakladatelství **Větrné mlýny**, které se zaměřuje především na divadelní literaturu a vydává kulturní revue RozRazil. Cenu města Havlíčkova Brodu za šíři edičního záměru a za kvalitu zase obdrželo nakladatelství **Atlantis**, které vzniklo z podnětu mladých brněnských disidentů. nakladatelé

Knihovny představují kulturně-vzdělávací instituce, které zaujímají důležité postavení v celoživotním studiu a neformálním vzdělávání všech věkových skupin. Jejich hlavním cílem je rozvoj čtenářské obce, a to především zpřístupněním co největšího množství literatury různých žánrů, ale také doprovodnými aktivitami zaměřenými na popularizaci četby a podporu čtenářské vzdělanosti. Knihovny se také v rámci své činnosti zabývají sledováním, mapováním a studováním stavu a úrovně čtenářů a celkové situace na knižním trhu. **Role knihoven sahá i do sociální oblasti** – knihovny zprostředkovávají vzdělání a kulturu i ekonomicky slabší skupině obyvatel. Na jejich činnost má zásadní vliv úroveň školství, ale i celková kultura komunity města nebo postoj rodiny k četbě. Roli v rámci působení knihoven hraje i zřizovatel. Zatímco ostatní krajská města mají svoji krajskou knihovnu, Brno je výjimkou – **zřizovatelem brněnských knihoven je město nebo stát (MKČR)**. knihovny

knihkupci	Knihkupec má vliv na čtenáře – na jeho přístup k nabídce i na jeho výběr. Nejenže určuje, které knihy bude zákazníkům nabízet, ale udává také konkrétní míru a způsob jejich podpory (ať už mediální, nebo v místě prodeje). Celkově ovlivňuje vnímání nabídky konečným zákazníkem . Podílí se tedy na medializaci literatury a je mezičlánkem mezi autorem a čtenářem.
distributoři	Z hlediska nakladatelů jsou distributoři naprosto zásadním subjektem, který určuje, jakým způsobem se kniha dostane ke čtenáři. Distributoři zajistí cestu knihy od nakladatele ke knihkupcům, k e-shopům, do knihoven a na další místa. Jedná se o důležitý článek celého procesu, který si ale bere až polovinu celkových tržeb. Distributoři většinou představují celorepublikově fungující společnosti.
překladaelé	Překladaelé a tlumočníci tvoří nejpočetnější skupinu v odvětví literatury. Přesto tato profese výrazně kvalitativně trpí a s ohledem na její finanční ohodnocení je degradována na volnočasovou aktivitu.
Amazon	Tématem, které je dnes velmi aktuální, je vstup společnosti Amazon na český trh. Zkušenosti ze zahraničí dokazují, že Amazon obsazuje značnou část knižního trhu a tlačí ceny výrazně dolů , což by mohlo některé menší prodejce přinutit k ukončení jejich činnosti. Určitý dopad lze přinejmenším očekávat v případě knižních e-shopů.

9.2 Kvantitativní analýza

Velký rozvoj v oblasti literatury a knižního trhu nastal po roce 1989. Ve studii o sociálně ekonomickém potenciálu kreativních a kulturních průmyslů v ČR, kterou zpracoval Institut umění, lze nalézt ukazatele, jež svědčí o stoupající tendenci posledních let. Navzdory rozvoji internetu a elektronických médií vzrostl v ČR počet nakladatelství i počet vydaných titulů. Na druhou stranu byl při filtrování databáze knihoven ve městě Brně zjištěn jasný úbytek těchto institucí – z původních 250 knihoven jich zaniklo 162. Většina z nich byla buď interního charakteru (podnikové knihovny), nebo byly sloučeny pod jiné instituce.

V odvětví literatury a knižního trhu, tedy dle kategorizace CZ-NACE (viz Tabulka 9. 1), bylo v Brně identifikováno celkem **2 537 subjektů**. Mezi nimi jsou nejpočetnější skupinou **překladaelé a tlumočníci**, kterých je v Brně celkem **2 004**, přičemž je upozorováno, že pro většinu těchto živnostníků není tento obor hlavní pracovní náplní a využívají jej jen jako doplňkovou činnost.²

V rámci rozdělení podle jednotlivých fází produkčního řetězce (tvorba, produkce – distribuce – konzumace) stojí knihovny svojí činností na pomezí kategorií B až C – distribuce a konzumace. Do výzkumu byly brány v potaz pouze instituce, které kromě své činnosti pořádají kulturní akce, autorská čtení apod.

² Kvantitativní mapování vychází především z dat databáze Albertina a zároveň z databází Národní knihovny. Databáze byla filtrována pro kódy CZ-NACE, které určují činnosti, ve kterých je daný subjekt ekonomicky aktivní. Kódy byly přiřazeny k jednotlivým fázím produkčního řetězce (tvorba, produkce – distribuce – konzumace) a dále bylo pracováno pouze s těmi, které spadají do kategorie A, B (v Tabulce 9.1 vyznačeny šedě).

Tabulka 9.1 CZ-NACE literatury

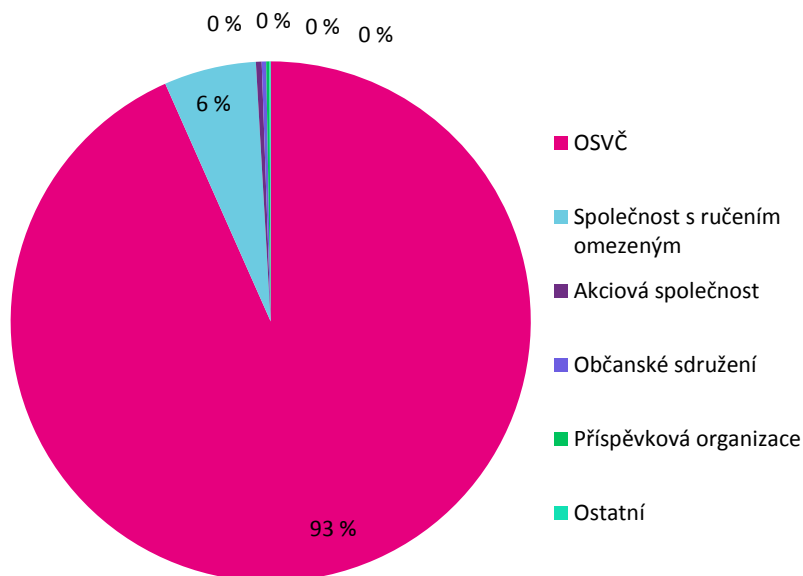
Kód CZ-NACE	Název
18.1	Tisk a činnosti související s tiskem
18.11	Tisk novin
18.12	Tisk ostatní, kromě novin
18.14	Vázání a související činnosti
47.61	Maloobchod s knihami
47.62	Maloobchod s novinami, časopisy a papírnickým zbožím
58.1	Vydávání knih, periodických publikací a ostatní vydavatelské činnosti
58.11	Vydávání knih
58.13	Vydávání novin
58.14	Vydávání časopisů a ostatních periodických publikací
58.19	Ostatní vydavatelské činnosti
74.30	Překladačské a tlumočnické činnosti
91.01	Činnosti knihoven a archivů

Pozn. Knihovny svojí činností stojí na pomezí B až C. Do výzkumu byly brány v potaz pouze instituce, které kromě své činnosti pořádají kulturní akce, autorská čtení apod.

Z hlediska právní formy najdeme v odvětví nejvíce **OSVČ (tvoří asi 90 %)**, následuje společnost s ručením omezeným, ostatní druhy jsou zastoupeny jen výjimečně. Dohledávání osob samostatně výdělečně činných je zřejmým nedostatkem této metodiky – u většiny firem lze totiž jednoznačně určit, čím se zabývají (například podle webových stránek), ale u osob samostatně výdělečně činných tyto informace nemáme, nelze tedy s přesností určit jejich počet.

právní forma

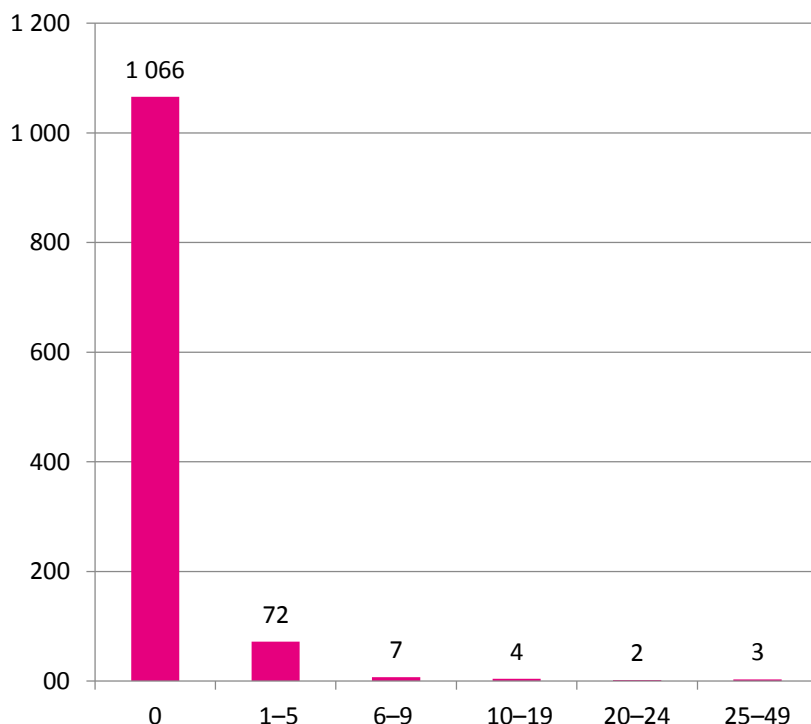
Graf 9.1 Subjekty literatury dle právní formy v %
Zdroj: kvantitativní mapování JIC

počet zaměstnanců

Přestože u více než poloviny subjektů evidovaných v oblasti literatury není počet zaměstnanců znám, podle odhadů pracuje v Brně v tomto odvětví téměř 3 000 osob. Z 1 156 subjektů, u kterých byl počet zaměstnanců dohledán, 1 066 subjektů uvedlo jako počet zaměstnanců „nula“. To samo dokazuje vysokou míru osob samostatně výdělečně činných, pracujících samostatně, bez dalších spolupracovníků. Více než jednoho zaměstnance má pak celkem 72 subjektů, které se řadí do kategorie 1–5 zaměstnanců (viz Graf 9.2). Největší počet zaměstnanců mají podle údajů dostupných z databáze Albertina vydavatelské firmy CCB, s. r. o., Extra Publishing, s. r. o., a WO service, s. r. o., které zaměstnávají mezi 25–49 zaměstnanci.

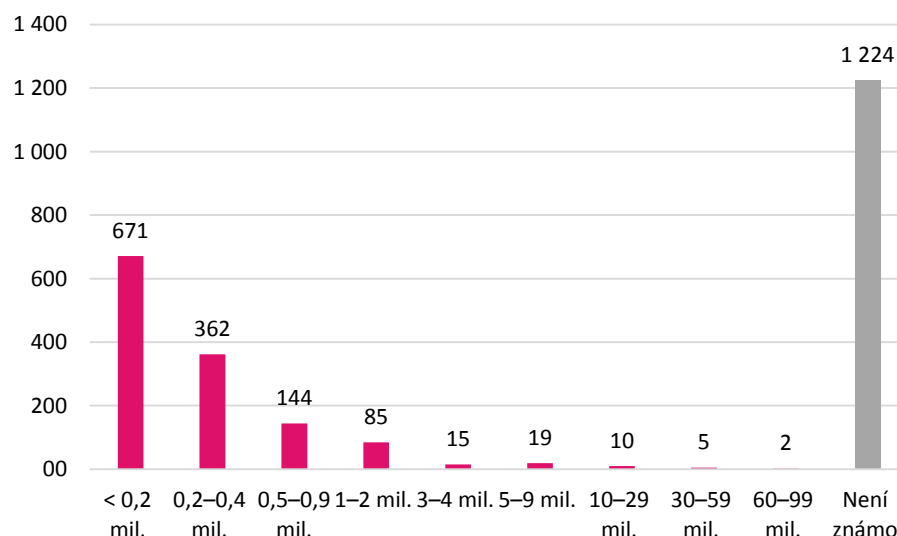
Graf 9.2 Subjekty literatury dle počtu zaměstnanců
Zdroj: kvantitativní mapování JIC

Ekonomická data byla dohledatelná pouze zhruba u poloviny subjektů v odvětví a lze z nich zjistit, že nejvíce subjektů se pohybuje v obratu do 1 milionu korun, z větší části pak do 0,2 milionu korun. Zatímco tento fakt opět koresponduje s vysokým počtem OSVČ, subjekty literatury dosahují i obrátů značně vyšších, a zasahují tak do celé škály. Z hlediska ekonomických dat najdeme nejvyšší roční obrát u společností Extra Publishing, s. r. o., a Nová Škola, s. r. o., kde údaje z roku 2011 ukazují obrát mezi 60 a 99 miliony korun. Roční obrát 30–59 milionů korun potom najdeme u společností Host – vydavatelství, s. r. o., Moravská Bastei Moba, s. r. o., Nakladatelství Jota, s. r. o., nebo CCB, s. r. o.

obrat

Graf 9.3 Subjekty literatury dle výše obrátu
Zdroj: kvantitativní mapování JIC

9.3Vzdělávací instituce v literatuře

školy

Pro literaturu a knižní trh jsou **školy** základními institucemi, jejichž prostřednictvím dochází k formování vztahu k četbě a literatuře celkově. Kromě samotné výuky literatury se školy na různých úrovních studia zapojují i do vzdělávacích programů pořádaných knihovnami. Školy však nevystupují jen jako publikum a zdroj čtenářů, v Brně navíc působí i **odborné školy**, z jejichž absolventů se rekrutují budoucí pracovníci v oblasti literatury (zejména v knihovnách). Zmínit lze například **Obchodní akademii, Střední odbornou školu knihovnickou a Vyšší odbornou školu Brno, Střední školu KNIH, o. p. s., nebo kabinet knihovnictví na FF MU**. Studium v Brně je na dobré úrovni a **produkuje dostatek kvalitních absolventů**, nízké finanční ohodnocení je však v tomto případě natolik velkou překážkou, že se absolventi často začnou raději věnovat jiné profesní oblasti. Podle respondentů je možné vidět velké rezervy ve spolupráci s místními autory i u bohemistiky na FF MU.

knihovny

Knihovny se v rámci svých činností zabývají také rozvojem vzdělávání v rámci tematických akcí. Mezi nejvýznamnější akce patří například **Březen – měsíc čtenářů**, organizovaný Knihovnou Jiřího Mahena v Brně, nebo **Den pro dětskou knihu**. Brněnské knihovny se zapojují i do celorepublikové akce **Týden knihoven**. Knihovny organizují také autorská čtení, setkání s autory, různorodé literární soutěže či speciální vzdělávací programy, které pořádají pro děti předškolního věku i pro studenty středních škol. Jsou však také autory dalších vedlejších aktivit – poskytují zdarma veřejný internet, pořádají přednášky či výstavy – hojně uváděné v Moravské zemské knihovně, pozornost si zaslouží například kurzy práce na PC pro seniory pořádané Knihovnou Jiřího Mahena.

jiné instituce

Pravděpodobně nejvýznamnější literární akcí v Brně je **Měsíc autorského čtení**, který pořádá místní nakladatelství, kulturní agentura a produkční společnost **Větrné mlýny**. Kromě toho byla také ve spolupráci několika brněnských kulturních institucí založena Kulturní akademie třetího věku (Hvězdárna a planetárium Brno, Knihovna Jiřího Mahena v Brně, Muzeum města Brna, Turistické a informační centrum města Brna, Filharmonie Brno, Dům umění města Brna, Moravská galerie v Brně), ale další aktivity v oblasti

autorského čtení, autogramiád a setkání se spisovateli organizují i samotní knihkupci.

Co se týče samotných autorů a podpory jejich vzdělávání a rozvoje, jsou v oblasti zřetelné velké rezervy i přesto, že právě vzdělání se na konečné kvalitě autorů jistě může podílet. Aktéři v rámci odvětví by uvítali **literární akademii, centrum tvůrčího psaní** nebo podobnou instituci, která by se věnovala rozvoji talentů.³

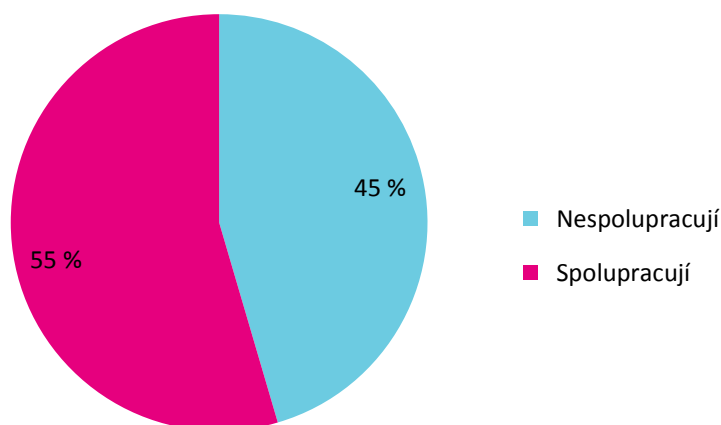
vzdělávání autorů

Více než polovina respondentů při dotazování uvedla, že **spolupracují se vzdělávacími a výzkumnými institucemi** (viz Graf 9.4), což dokládá například již zmíněná spolupráce knihoven se školami. Exkurze pro studenty střední školy se zaměřením na knihovnictví pravidelně pořádá také Nakladatelství Jota, které v rámci nich studentům v reálném prostředí představuje, jakou cestu musí kniha absolvovat, než se dostane k samotnému čtenáři.

spolupráce

Graf 9.4 Subjekty literatury spolupracující se vzdělávacími a výzkumnými institucemi

Otázka: „Spolupracujete v rámci činnosti subjektu, který reprezentujete, s některou vzdělávací nebo výzkumnou institucí?“ Zdroj: dotazování JIC, n=11.

9.4 Vztahy se zahraničím

Přestože by mohlo být navazování a udržování **vztahů se zahraničím** pro české spisovatele velmi přínosné, probíhá jen velmi stěží. Co se týče zahraničních stáží, které pro autory mohou znamenat zásadní část rozvoje, vnímají brněnští autoři situaci jako velmi špatnou. Město Brno zahraniční výměny autorů organizuje minimálně a výrazněji je nepodporuje. Je sice možné na zahraniční stáž získat od města příspěvek, ten však nereflektuje celkové náklady na pobyt, a autoři jej proto nevyužívají. Vzhledem k finanční náročnosti stáží a také s ohledem na další povinnosti autorů se jako jedna z možností nabízí stáž v domácnosti, která by autorovi poskytla dostatečný prostor a vhodné podmínky pro jeho tvorbu.

autoři

Aktivně se na podpoře zahraničních výměn autorů nebo na pobytech zahraničních autorů v Brně spíše podílejí knihovny. Tyto snahy, které mimo jiné byly diskutovány i s Odborem zahraničních vztahů města Brna, však

knihovny

³ Vzděláváním v oblasti autorské tvorby se zabývá například Literární akademie Josefa Škvoreckého v Praze. V zahraničí také funguje model literárních škol a akademií (např. v severských zemích, kde se zaměřují na – pro ně specifický – detektivní žánr).

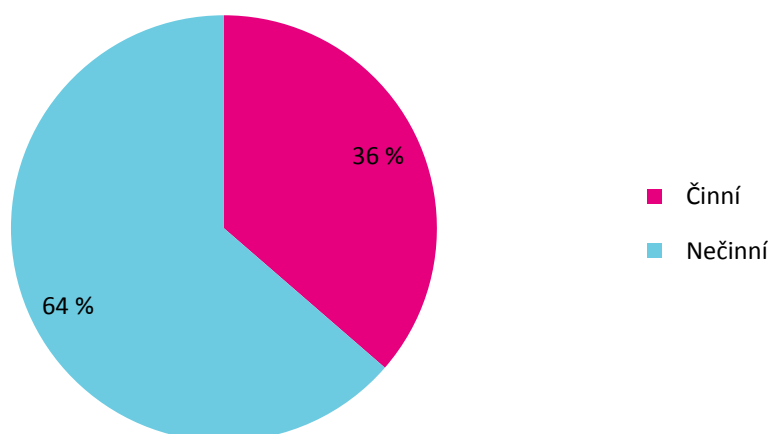
ztroskotaly např. na nedostatku ubytovacích kapacit, které město nabídlo. Knihovnám se i přesto daří některé zahraniční autory do Brna přivádět – v případě Knihovny Jiřího Mahena se jednalo o autory z anglického Leedsu, z Německa nebo třeba z Polska. Na účast těchto autorů v Brně jsou pak navázány další aktivity jako například workshopy s dětmi.

nakladatelé

Z hlediska nakladatelů je vztah se zahraničím klíčový především na poli **udávání trendů**. Pro brněnské nakladatele je nejdůležitější **knižní trh v USA**, odkud čerpají značnou část svých titulů a kde především sledují vývoj v literární oblasti. Mezi další důležité zahraniční vazby pak podle nakladatelství HOST patří **skandinávské země** (s ohledem na jejich detektivky), dále **Německo** a **Francie**. Zahraničí tedy zatím pro brněnský knižní trh funguje spíše jako zdroj trendů a dodavatel autorů než odbytiště pro domácí tituly. Dostat knihu na zahraniční knižní trh je velmi obtížné a brněnští nakladatelé nejsou v této oblasti zatím dostatečně zbyhlí. Podíl brněnských literárních aktérů činných na zahraničním trhu je tak pouze zhruba třetinový (viz Graf 9.5).

Graf 9.5 Subjekty literatury činné v zahraničí

Otázka: „Jste činní i mimo ČR? Vyvážíte své služby, produkty nebo účinkujete i v zahraničí?“ Zdroj: dotazování JIC, 2014

9.5 Vliv médií na knižní trh

média

Povědomí o současném dění na poli literatury nebo o nových knižních titulech rozšiřují **média**, která tímto způsobem zároveň ovlivňují čtenářovo smýšlení a jeho vkus. Velkou roli v informovanosti veřejnosti v dnešní době hrají také sociální sítě. Média kromě čtenáře samotného ovlivňují také všechny ostatní aktéry v odvětví – mohou částečně sloužit jako distribuční kanál (nebo jeho podpora) nebo mohou do jisté míry podporovat poptávku po konkrétním titulu nebo po konkrétním autorovi ze strany knihoven a knihkupců. Takovým typickým nástrojem je rozhovor s autorem.

veletrhy

Přestože veletrhy týkající se literatury představují událost, která je důležitá pro setkávání a udržování sebevědomí oboru a která má společensko-kulturní přesah, stejně jako v ostatních oblastech se podobné aktivity potýkají s úbytkem návštěvníků. Nízká návštěvnost je pak často umocněna faktem, že na veletrhu kvůli e-shopům není možno nakoupit knihy levněji. **Knižní veletrh (Svět knihy)** se v Brně naposledy konal **v roce 2005 a 2006**. Od té doby se na domácí půdě akce veletržního formátu nekonala.

Nakladatelství HOST se klasických veletrhů neúčastní skoro vůbec. Naproti tomu raději využívá tzv. **barcampů**⁴, kde bývá prezentováno prostřednictvím svých titulů nebo hostů, kteří na akci vystupují.

barcampy

9.6 Vztah s veřejnou správou

Stabilní role zřizovatele je pro knihovny zásadní především proto, že se promítá do kontinuální činnosti s dlouhodobým plánem. **Zřizovatel však nestaví kulturu na žebříčku priorit příliš vysoko**, a právě proto se knihovny stále potýkají se svým podfinancováním.

zřizovatelé knihoven

Města v zahraničí umějí aktivně využít a podporovat své talentované autory. Ve chvíli, kdy se literát proslaví, stává se ikonou města a je dále podporován, posílán na placené stáže, přednáší na školách apod. Město Brno v práci s úspěšnými a slavnými osobnostmi (i s těmi historickými) za zahraničím silně zaostává, a to jak v rámci místní komunikace, tak i v rámci cestovního ruchu. Zmíněný vztah města a „jeho“ autora výborně funguje například v Německu nebo v Nizozemí. V Berlíně je dokonce možné setkat se s **modelem tzv. městských autorů**, kdy jsou umělci zaměstnáni městem a po nějakou dobu tvoří pro něj. Město Brno je schopné podpořit autory v souvislosti s konkrétními regionálními tématy (např. hokejový klub Kometa nebo slavné brněnské osobnosti), ale neprojevuje větší zájem o úspěšnou tvorbu mimo regionální činnost. Za pozitivní je považována alespoň finanční podpora od města Brna akci Měsíc autorského čtení.

město

Specifická situace na knižním trhu nastává u **čteček knih**. E-kniha je vnímána jako elektronický produkt, a vztahuje se na ni tedy **vyšší DPH** než u klasických knih – a to v plné výši 21 % oproti běžným 15 %, které platí na knihy tištěné. Nakladatel se vždy snaží o to, aby náklady na vznik titulu nebyly příliš velké a současně aby byl titul dostupný čtenářům, a i tento přístup k e-knihám má na nakladatelovu práci vliv. Legislativa ovlivňuje také přístup k autorsky volným dílům s ohledem na autorský zákon.

legislativa

Současný trend digitalizovaných knih a e-knih se oblasti autorského práva velmi dotýká. Knihovny digitalizují knihy s volnými právy (tedy 70 let po smrti autora) a nabízejí je volně ke stažení ze své digitální knihovny. V případě digitalizace knih, které podléhají autorským právům, jsou tyto verze dostupné jen na několika vybraných počítačích a pouze v prostředí knihovny (případ Moravské zemské knihovny), stejná situace je i u e-knih, které jsou sice nabízeny na čtečkách, ale opět se jedná pouze o díla s volnými právy.

autorská práva

⁴ Barcamp je mezinárodní síť otevřených konferencí a workshopů, které jsou primárně zaměřené na web a na nové technologie. Obsah konference připravují sami účastníci, kteří se rozhodnou vystoupit s přednáškou nebo zorganizovat workshop.

9.7 Financování

podfinancování knihoven

Brněnské knihovny se potýkají s **podfinancováním**. Kvůli nedostatečnému množství potřebných financí nestíhají reagovat na technologické pokroky, které jsou jejich klienty vyžadovány. V roce 2011 se v Brně musely **uzavřít čtyři pobočky Knihovny Jiřího Mahena** (z původně plánovaných devíti) kvůli 20 % škrtům v rozpočtu města. Proti zavření se bouřili nejen obyvatelé městských částí, ale i místní politici. Od roku 2014 se rozpočty vrací na původní výši, chystá se opět rozšíření zkrácené půjčovní doby a knihovny budou moci znovu pracovat na svých vizích. Rušení poboček knihoven v jednotlivých městských částech je vždy palčivým tématem, knihovna je základem občanské vybavenosti každé městské části.

Knihovna Na Křižovatce

Ukázkou toho, jak si knihovny se sníženým rozpočtem dokázaly poradit, je **Knihovna Na Křižovatce**⁵. Aby nemuselo dojít k jejímu uzavření, začala knihovna pracovat v netypické pilotní verzi. I když zázemí i nejnужnější finance pocházejí ze zdrojů knihovny, personál je tvořen studenty, kteří zde pracují jako dobrovolníci.

podpora města

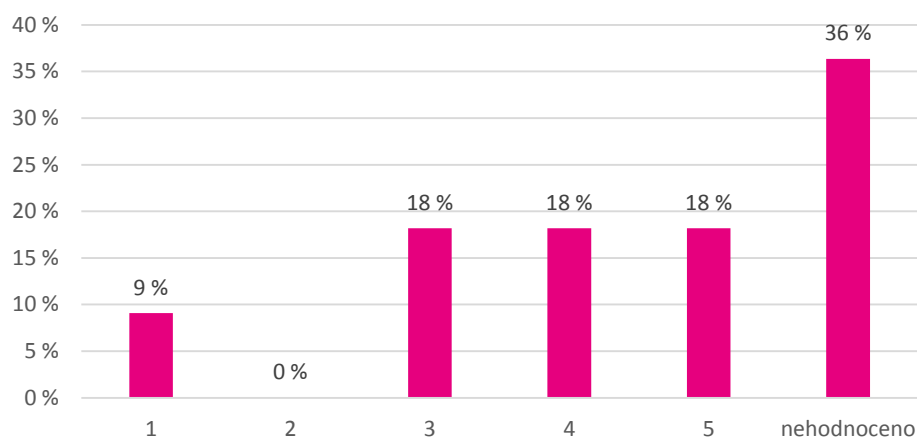
Problém podfinancování je zainteresovanou veřejností vnímán jako **nezájem o obor z hlediska veřejné správy**. Dokonce i instituce či nadace, které se zabývají přímo podporou odvětví literatury, nabízejí tak nízké příspěvky, že o ně aktéři přestávají žádat. Příkladem může být Literární fond, který brněnskému nakladatelství HOST přispěl částkou mezi 10 a 15 tisíci korunami na vydání knihy. Zkušenost brněnského autora z roku 2009 pak hovoří o částce 6 tisíc korun na podporu jeho tvorby. Jen zpracování žádosti, její administrace a vyúčtování vyjdou žadatele na desítky hodin, které pak příspěvek ani neuhradí.

skandinávský model

Zajímavý model přístupu veřejné správy k literatuře nabízejí skandinávské země, kde stát podporuje nové autory tím, že nakupuje jejich knihy (např. 1 500 kusů) a dodává je do knihoven. Přístup začínajících subjektů ke kapitálu ukazuje Graf 9.6.

Graf 9.6 Přístup začínajících subjektů v odvětví literatury ke kapitálu

Otázka: „Ohodnoťte na škále 1–5 (kde 1 je vynikající a 5 je nedostatečný) přístup začínajících subjektů ke kapitálu ve vašem odvětví.“ Zdroj: dotazování JIC, n=11.

⁵ <http://nakrizovatce.knihovna.cz/>

Pracovníci v oblasti literatury jsou charakterističtí svým **silným vztahem k oboru** a své práce si váží. Přesto se tato sféra **potýká s velmi nízkými platy**, což se na jejím fungování odráží mnoha způsoby. V případě knihoven je tento fakt znát například na věkové struktuře zaměstnanců a na schopnosti stíhat nové technologie, problémem u starších pracovníků potom může být jejich neochota k dalšímu vzdělávání se v potřebných oblastech. V Brně je **dostatek potenciálních kvalitních pracovníků**, zejména absolventů Kabinetu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty MU, **špatné pracovní ohodnocení** je však často překážkou k tomu, aby se práci pro knihovnu dále věnovali. Právě to je znát na kvalitě a věku zaměstnanců, kteří pak nestíhají vývoj v nových oblastech ani technologický rozvoj.

platové ohodnocení

Špatná platová situace se však týká i dalších pracovníků v odvětví. Na některé pozice je dokonce kladen nepřiměřený nárok vzhledem k finančnímu ohodnocení. Obec překladatelů uvádí, že v České republice je tristní situace podmínek práce překladatelů. Průměrně se dostává překladateli 150 korun za normostranu, což vychází zhruba na 35 korun/1 hodinu (doporučeno je minimálně 190 korun/1 hodinu). Z evropské analýzy překladů a překladatelů vyplývá, že se v České republice není možno živit uměleckým překladem a vždy se jedná jen o doplňkovou činnost k nějaké jiné činnosti hlavní.

9.8 Vzájemná komunikace v odvětví

Komunikace autorů různých generací je rozličná: zatímco autoři mladší, především básníci, se setkávají na internetu, autoři starší využívají dřívějších vztahů, které vznikly díky literárním časopisům. Tyto vztahy pak přecházejí i do kontaktů s nakladateli.

autoři

Knihovny se vyznačují silnou vnitřní komunikací. Sdružují se pod **Svazem knihovníků a informačních pracovníků**, který ovlivňuje trendy oboru a často i legislativu odvětví a který kromě celorepublikové působnosti má i své regionální aktivity – právě v Jihomoravském kraji se angažuje hodně.

knihovny

Ústřední knihovnická rada při Ministerstvu kultury ČR zase úspěšně pracuje s problematikou celkové koncepce knihoven či s autorským zákonem. Komunikační platforma knihoven je výjimečně funkční a oproti jiným oborům unikátní. Rezervy lze vidět v komunikaci mezi knihovnami a autory. Ministerstvo kultury umožňuje prostřednictvím knihoven získat dotační tituly pro autory a realizovat s jejich pomocí cestu autora po České republice s programem autorských čtení či debat.

ministerstvo kultury

Knihovny využívají své kontakty, ale nemají ucelenou databázi. Funkční zdroj kontaktů má jen Knihovna Jiřího Mahena, jedná se však pouze o autory dětské literatury, a i tak je potřeba databázi aktualizovat, případně vytvořit ucelenou platformu kontaktů.

databáze autorů

Svaz knihkupců a nakladatelů se sídlem v Praze zaštiťuje celkové zájmy a potřeby odvětví v rámci celé republiky.

svaz knihkupců
a nakladatelů

9.9 Spolupráce a partnerství

spolupráce v odvětví

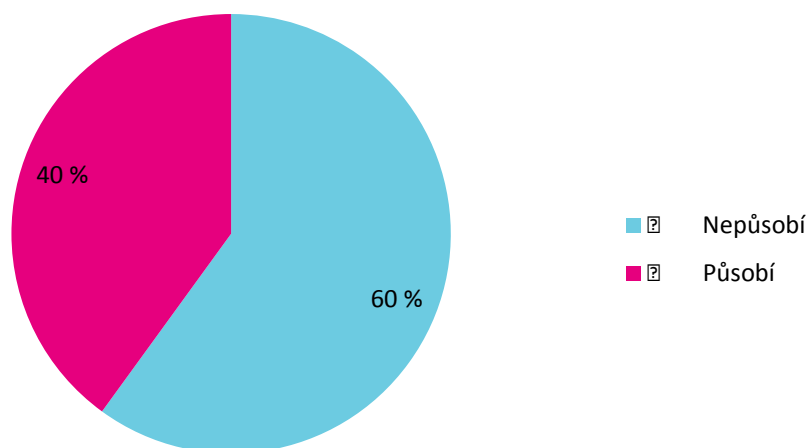
V literární oblasti se v Brně pohybuje **velké množství subjektů, které se sice znají, ale fungují jednotlivě**, samostatně. V případě nutnosti se však **dokážou spojit**, příkladem budiž setkání brněnských nakladatelů, kteří se společně potkali nad tématem e-knih. Právě mezi nakladateli funguje samozřejmá neformální spolupráce (například předáním tipu a doporučením knihy, která odpovídá zaměření právě jiného brněnského nakladatele). Specifický vztah mají **knihovny s nakladateli** – přestože spolu za jistých okolností spolupracují (například Nakladatelství Jota a Knihovna Jiřího Mahena spolupracují formou vzájemné mediální podpory nebo čerpají statistické údaje z odvětví), jsou si navzájem konkurenty – čtenář si buď knihu koupí, nebo půjčí.

spolupráce mimo odvětví

Celkem **40 % dotazovaných subjektů působí zároveň v jiném kulturním a kreativním odvětví** (viz Graf 9.7).

Graf 9.7 Subjekty literatury působící ve vedlejším KKO v %

Otázka: „Působíte i v dalších kulturních a kreativních odvětvích? Působením máme na mysli činnost, za kterou jste finančně odměněni/a.“ Zdroj: dotazování JIC, n=10

Nejčastěji pak toto působení probíhá v oblastech **výtvarného umění a kulturního dědictví**. 10 % subjektů pak působí v oblastech reklamy, hudby a scénického umění (viz Graf 9.8).

Graf 9.8 Subjekty literatury podle činnosti ve vedlejších KKO v %

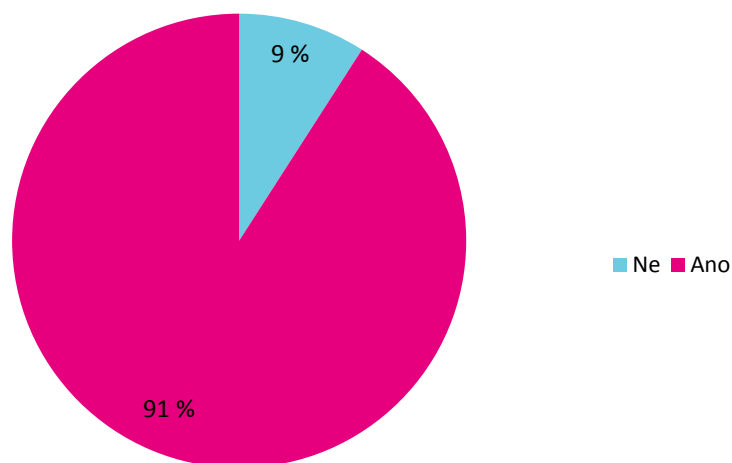
Otázka: „Označte vedlejší odvětví, pokud na zakázkách/dílech pro toto odvětví strávíte alespoň 10 % své činnosti.“ Zdroj: dotazování JIC, n=10

Literatura patří k odvětvím, kde subjekty nejčastěji spolupracují s dalšími kulturními a kreativními odvětvími. To dokazuje i **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů..**

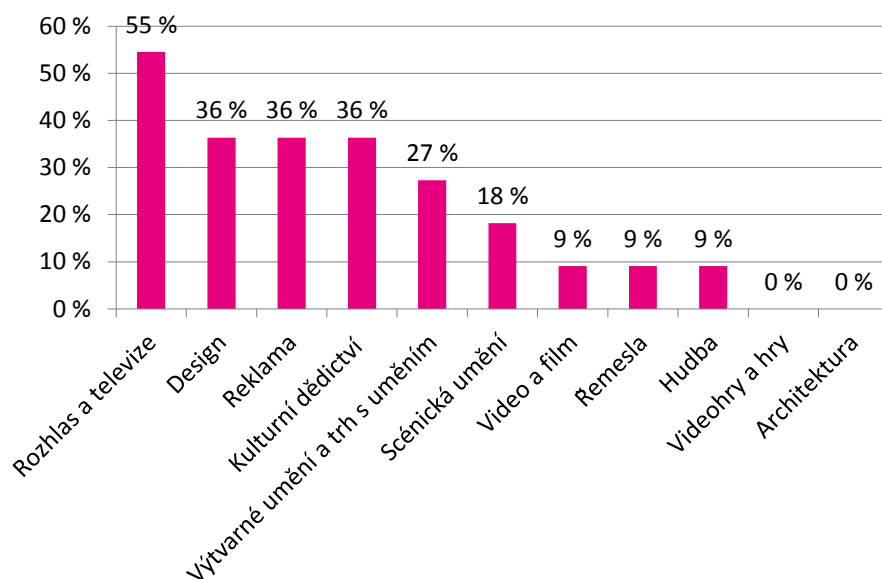
Graf X.1 Subjekty literatury a knižního trhu: podíl spolupráce se subjekty z jiných KKO mimo literaturu a knižní trh

Otázka: „Spolupracujete se subjekty z dalších kulturních a kreativních odvětví, jiných, než je vaše hlavní odvětví? Spoluprací se rozumí poptávání služeb pro vaši činnost (s finančním i bez finančního ohodnocení).“ Zdroj: dotazování JIC, n=11

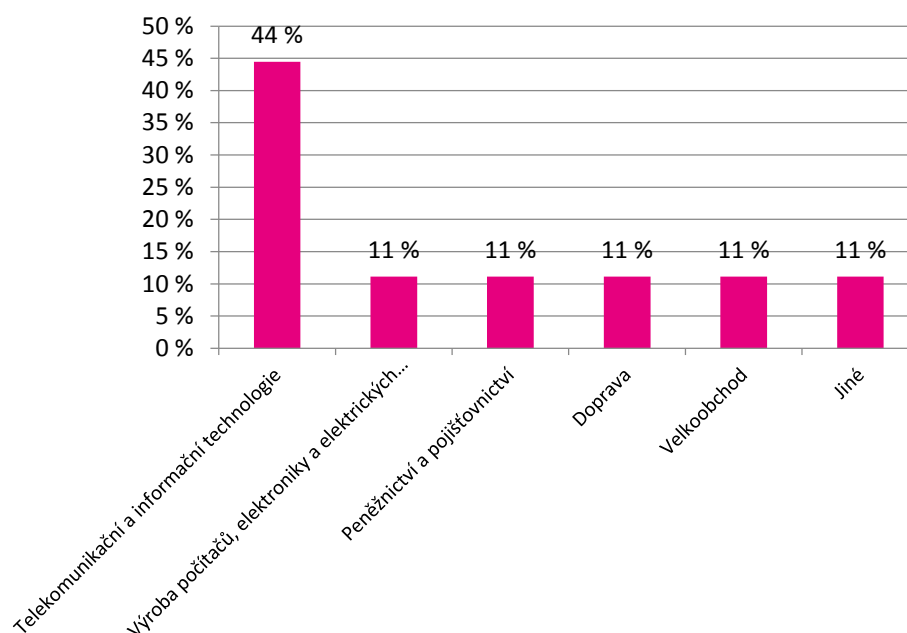
Subjekty z oblasti literatury nejčastěji **spolupracují s rozhlasem a televizí, s grafickým designem, s reklamou, s kulturním dědictvím a s výtvarníky, a to při vizuální úpravě knih.** V poslední době se také rozvíjí spolupráce literatury s odvětvím filmu a videa, především v souvislosti s tvorbou filmových upoutávek na knihu – takové upoutávky pak cílí na mladé čtenáře.

Graf 9.9 Subjekty literatury spolupracující s dalšími odvětvími v %
 Otázka: „Označte kulturní a kreativní odvětví, s jehož subjekty spolupracujete.“
 Zdroj: dotazování JIC, n=11

Až 44 % subjektů literatury také spolupracuje s dalšími subjekty mimo kulturní a kreativní odvětví. Všichni z této skupiny však spolupracují s oblastí telekomunikačních a informačních technologií, což dokazuje Graf 9.10.

Graf 9.10 Subjekty literatury spolupracující s dalšími subjekty mimo KKO v %
 Otázka: „S jakými subjekty z dalších oborů mimo kulturní a kreativní odvětví spolupracujete v rámci své činnosti?“ Zdroj: dotazování JIC, n=11

Knihovny se snaží vystupovat jako prostor, ve kterém je možné tematické poznávání atmosféry města, a to z nich činí instituci přesahující do všech dalších kulturních a kreativních odvětví. Prezence tohoto typu zahrnuje spolupráci se scénickým uměním, s TV a rozhlasem, s hudbou (hudební

oddělení knihoven), s výtvarným uměním (výstavní prostory v knihovnách, pořádání výstav), s řemesly i s architekturou (Knihovna Jiřího Mahena přebírá výstavy brněnského Urban centra). Specifickou oblastí je oblast her a videoher. Konkrétně Knihovna Jiřího Mahena má klub deskových her a disponuje deskovými hrami k zapůjčení. Videohry brněnské knihovny nepodporují, výjimkou je pouze Moravská zemská knihovna, která archivuje hry, jež jsou navázány na konkrétní publikaci.

9.10 Potřeby brněnské literární a knižní scény

Brno trpí **nedostatkem kvalitních editorů**. Práce editora představuje **editoři** introvertní, nespolečenskou činnost, editor musí být zároveň vysoce vzdělaný, pečlivý a trpělivý, což výrazně zužuje výběr potenciálních pracovníků. Takto vysoce kvalifikovaná práce však často není odpovídajícím způsobem ohodnocena a je obecně vnímána jako podfinancovaná. Editor je klíčovým prvkem činnosti nakladatele, jehož náplní práce je pomoc autorovi a dovedení knihy do zdárného konce. Tato náročná pozice je samozřejmě podmíněna velkými zkušenostmi, a proto i talentovaní absolventi vysokoškolských oborů se zaměřením na český jazyk potřebují mnoho praxe, aby na podobné pozici mohli pracovat.

K tomu, aby se město Brno mohlo stát centrem současné literatury, by mohlo dopomoci coworkingové centrum, ve kterém by se autoři mohli sdružovat. **prostor pro sdružování** Prostor takového typu by mohl nejen přilákat další autory ze zahraničí, ale mohl by pomoci v Brně udržet současné i budoucí literáty. Coworkingová centra obecně jsou přijímána vesměs pozitivně, jistou roli však hraje i typ takového prostoru. Coworkingové prostory, které jsou teď v Brně k mání, jsou označovány za příliš chladné a příliš kancelářské. Pro potřebu sdílených nebo samostatných kanceláří se vyjádřilo téměř 50 % respondentů z oblasti literatury.

Literární dům je dalším prvkem, který brněnská literární scéna postrádá. Jako vhodný příklad uveďme literární dům v Krakově, kde takovýto prostor slouží jako hotel pro spisovatele, je v něm knihovna, kavárna, pořádají se tam autorská čtení, podporuje návštěvu stipendistů apod. V České republice se nachází literární dům pouze v Praze, jedním z jeho projektů je vývoz českých autorů do Německa. **literární dům**

Fakt, že spisovatelé potřebují svoji rezidenci, vyjádřila mimo jiných i spisovatelka Kateřina Tučková: „... především zřízení rezidenčních bytů pro spisovatele. Nemusí jít o nic luxusního, jen zkrátka důstojné místo pro psaní se zázemím – podtrhla bych rozhodně význam, jaký mají návštěvy spisovatelů v cizích městech. Sama jsem takto byla v Berlíně, Krakově, Utrechtu a musím říci, že každá ze stáží/rezidencí se výrazně zapsala do mého vnímání a také jsem ji pak v článcích zúročila. Brno by něco takového určitě potřebovalo, pokud ho chceme dostat na kulturní mapu Evropy. Velký úkol – ale v případě zřízení KC a spisovatelského rezidenčního bytu v něm je lehce dosažitelný. Pak už jen stačí pozvat zajímavé spisovatele, s nimiž řada brněnských nakladatelů spolupracuje.“⁶ **rezidence spisovatele**

Velké **rezervy ve schopnosti prodat se** a umět pracovat s marketingovým dosahem (např. úroveň webových stránek) vnímají sami autoři. Nakladatelé **marketingové dovednosti**

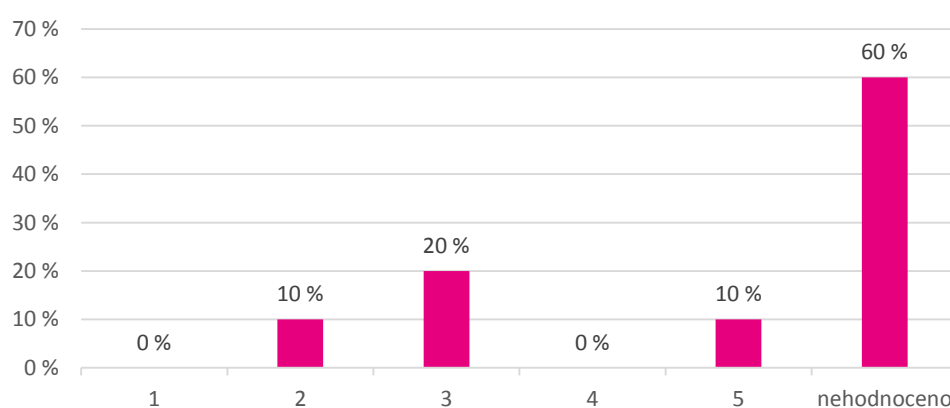
⁶ E-mailová komunikace s Kateřinou Tučkovou, únor 2014, archiv projektu Kreativní Brno.

naopak často funkci marketingové agentury přebírají na sebe, a to zejména v oblasti PR. Hodnocení úrovně marketingových dovedností u začínajících subjektů v odvětví ukazuje Graf 9.11. Pomoc s marketingem a PR byl bod, který byl často zmiňován v rámci dotazování v souvislosti s možnými službami nabízenými KCB (viz Graf 9.13).

U znalostí autorského práva, manažerských a finančních dovedností uvedlo 60–70 % respondentů, že nejsou schopni tento stav ohodnotit. S těmito daty nebylo dále pracováno.

Graf 9.11 Hodnocení marketingových dovedností u začínajících subjektů v odvětví literatury

Otázka: „Ohodnoťte na škále 1–5 (kde 1 je vynikající a 5 je nedostatečný) úroveň marketingových dovedností začínajících subjektů ve vašem odvětví.“ Zdroj: dotazování JIC, n=11.

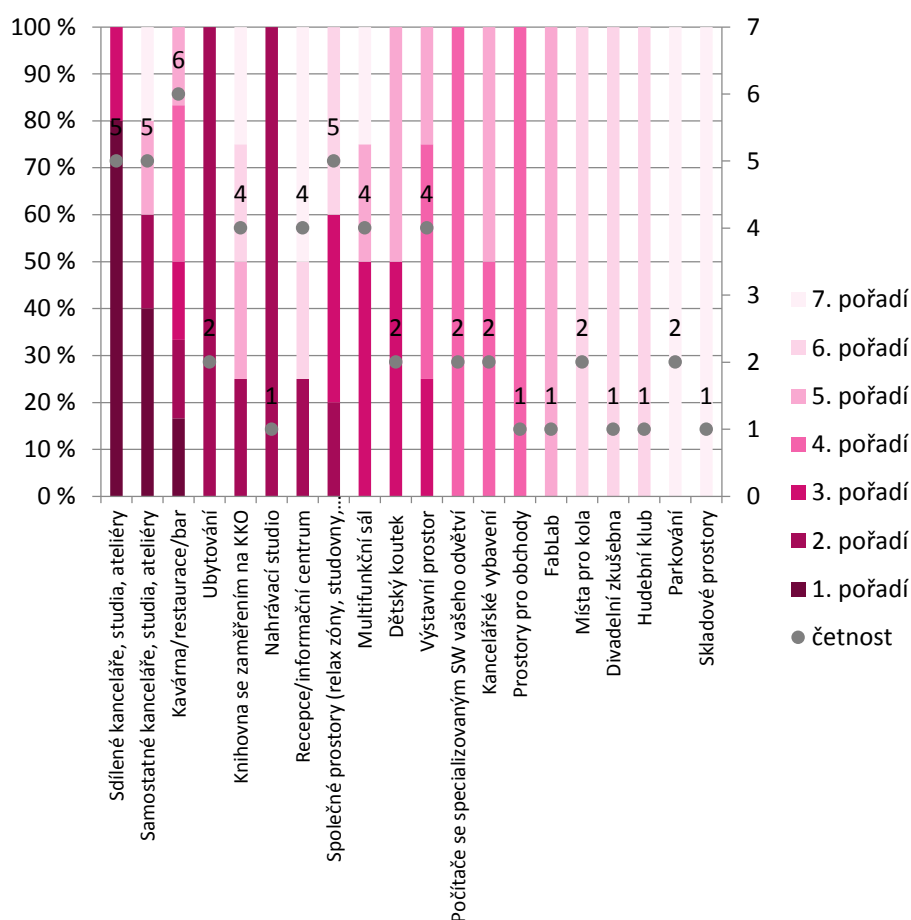
9.11 Kreativní centrum Brno a oblasti literatury a knižního trhu

Kreativní centrum Brno jako **místo setkávání** a prolnutí všech kulturních odvětví. Kreativní centrum Brno jako univerzální místo pro autorská čtení a různá setkávání s autory. Kreativní centrum Brno jako prostor pro setkávání lidí z jiných oblastí kultury. Tak, dohromady se společnými prostory jiného typu (např. prádelnou), vidí KCB respondenti. Potřebu sdílených prostor a míst k setkávání dokazuje i Graf 9.12.

místo setkávání

Graf 9.12 Subjekty literatury: priority v poskytnutém vybavení KCB, pořadí priorit a jejich celková četnost

Otázka: „Ze seznamu možného zařízení zvažovaného Kreativního centra Brno vyberte sedm položek, které by podle vás byly nejdůležitější pro rozvoj firem/subjektů ve vašem odvětví. Vámi vybraných sedm položek seřadte dle důležitosti od 1 do 7.“ Zdroj: dotazování JIC, n=11

KCB by podle respondentů mohlo obsahovat také prostor pro knihovnu se specifickým zaměřením – např. artotéku – a podporovalo by tak všechna kulturní a kreativní odvětví v Brně.

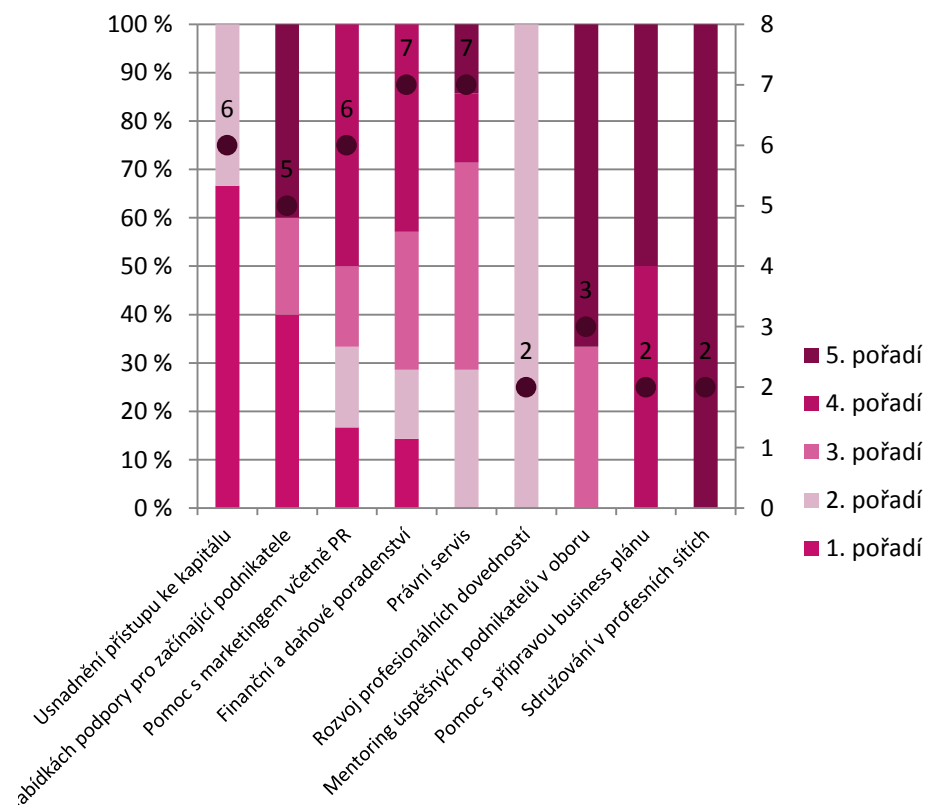
artotéka

Umístění KCB do prostoru káznice je vnímáno veskrze pozitivně. Bariéra, která je vytvářena okolím Cejlu, je spíše psychická a například knihovny jsou nakloněny nápadu zahrnovat do svých činností rozvojové plány města, včetně brownfieldů a sociálně slabších částí. Oblast kolem Cejlu se pro ně proto jeví jako velmi zajímavá. V okolí se také nachází klub Boro, ve kterém se již delší dobu pořádají autorská čtení.

lokalita

Graf 9.13 Subjekty literatury: priority v poskytnutých službách KCB, pořadí priorit a jejich celková četnost

Otázka: „Ze seznamu možných služeb zvažovaného Kreativního centra Brno vyberte pět položek, které by podle vás byly nejdůležitější pro rozvoj firem/subjektů ve vašem odvětví. Vámi vybraných pět položek seřadte dle důležitosti od 1 do 5.“ Zdroj: dotazování JIC, n=11.

přístup ke kapitálu

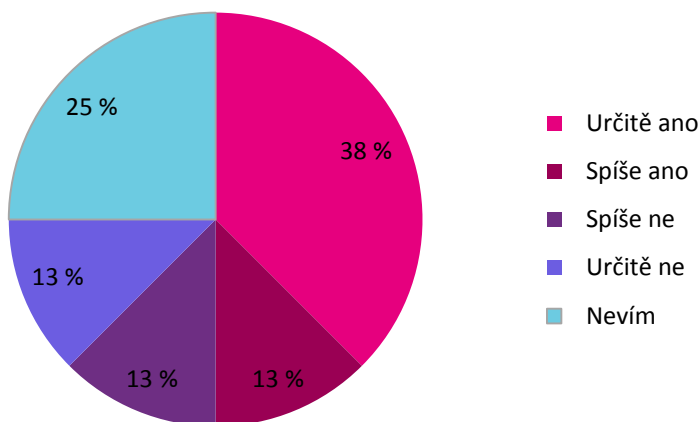
V rámci potřeb z nabídky možných služeb Kreativního centra zástupci odvětví literatury nejčastěji zmiňovali **usnadnění přístupu ke kapitálu**, kterému dali také nejvyšší prioritu. Dále je to také **finanční a daňové poradenství, právní servis a pomoc s marketingem**.

wi-fi

Jako velký benefit je vnímáno bezplatné **wi-fi připojení**, které může navíc oslovit a přilákat určité skupiny lidí (např. studentů) do daných oblastí.

Graf 9.14 Subjekty odvětví literatury, které by uvažovaly o využití prostor KCB

Otázka: „V případě, že by se projekt Kreativní centrum Brno realizoval v areálu káznice v oblasti brněnského Cejlu, uvažovali byste o využití revitalizovaných prostor pro svoji činnost?“ Zdroj: dotazování JIC, n=11.

Z dotazování vyplývá, že celá **polovina respondentů by uvažovala o využití využití prostor KCB** **prostoru v KCB**. Z toho 37,5 % respondentů uvedlo, že by o této možnosti uvažovali určitě. Po odvětví designu a videoher a her se jedná o nejvyšší podíl této odpovědi mezi všemi dotazovanými (viz Graf 9.14).

9.12 Shrnutí kapitoly: Kategorie SWOT Literatury a knižního trhu v Brně

Silné stránky	Slabé stránky
• Město současné literatury • Nakladatelská velmoc • Silný vztah všech pracovníků k oboru • Tradiční akce – Měsíc autorského čtení • Dobrá komunikace uvnitř odvětví • Schopnost spojit se i v rámci konkurence při řešení společného problému	• Nedostatek kvalitních autorů • Nedostatek kvalitních editorů • Nedostatečný kontakt se zahraničím • Podfinancování knihoven • Špatné platové ohodnocení v rámci celého odvětví • 21 % DPH u e-knih • Pocit nezájmu ze strany města • Rezervy v prezentaci a marketingových dovednostech
Příležitosti	Hrozby
• Podpora kontaktu se zahraničím • Podpora a motivace zájmu absolventů knihovnických oborů • Vznik literární akademie / centra tvůrčího psaní • Lepší využití talentovaných autorů městem • Vznik a propojení platformy / databáze kontaktů • Rozvoj prezentace a marketingových dovedností	• Příchod Amazonu na trh • Klesající zájem o četbu • Podfinancování subjektů (zřizovaných i soukromých)